

Zsombori Zsolt

A kis- és középvállalkozások hitelezésének aktuális tapasztalatai

A magyarországi bankok vállalkozáshitelezési aktivitásának a fokozása aktuális kérdés, olyannyira, hogy a Magyar Nemzeti Bank is fókuszban tartja, elsősorban a Növekedési Hitelprogram biztosítása révén. Jelen tanulmány keretei között Borsod-Abaúj-Zemplén megyei székhelyű, működő, a kis- és középvállalkozások (kkv-k) körébe tartozó gazdasági társaságokat elemzünk, méghozzá primer kvantitatív kutatás segítségével. A kétlépcsős, kvótás és elbírálós mintavételi módszerek kombinációjával előállított mintán végzett vizsgálat révén megállapításokat teszünk a kkv-k aktuális forráspreferenciáit és hitelkeresletét illetően, külön kitérve a támogatott hitelekre, valamint a hitelezést akadályozó tényezőkre a kkv-k mint hitelkeresleti oldal megítélése alapján.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: G30; G32; G39

Kulcsszavak: kkv, kérdőíves kutatás, hitelezés, támogatott hitelek, B-A-Z megye

Jelen tanulmány témája azon problémák, tapasztalatok bemutatása, amelyek a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei székhelyű, kis- és középvállalkozások (kkv-k) körébe tartozó gazdasági társaságok fejlesztését célzó hitelezéshez kapcsolódnak. A kkv-k fogalmát Magyarországon egy 2004-es jogszabály (2004. évi XXXIV. törvény a kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról), az Európai Unióban pedig a Small Business Act for Europe (SBA) definiálja. Ezen regulák alapján közepesnek minősül az a vállalkozás, amelynél a foglalkoztatottak száma maximum 249 fő, az éves nettó árbevétel pedig legfeljebb 50 millió euró (avagy a mérlegfőösszeg maximum 43 millióra rúg). Egy kisvállalkozásnál legfeljebb 49 foglalkoztatott lehet, az éves árbevétel – vagy mérlegfőösszeg – pedig nem haladhatja meg a 10 millió eurót. Végül mikrovállalkozások közé azokat soroljuk, amelyeknél 10-nél kevesebb a foglalkoztatott, a forgalom vagy mérlegfőösszeg pedig legfeljebb 2 millió eurónyi. Az euró értékek forintra történő átszámításakor a vállalkozás üzleti évének fordulónapján érvényes hivatalos MNB-árfolyamot kell használni, míg új vállalkozások esetében az alapítás évének utolsó napján érvényes kurzus alkalmazandó. Mindazonáltal nem számít kkv-nak az a vállalkozás, amelyben az állam vagy az önkormányzat közvetlen vagy közvetett tulajdoni részesedése – tőke vagy szavazati jog alapján – külön-külön vagy együttesen meghaladja a 25 százalékot (kivéve a jogszabály 19. § 1. pontjában meghatározott befektetők esetét).

A magyar gazdaság fejlődése, a foglalkoztatottak számának és arányának növelése szempontjából kiemelt jelentőséggel és aktualitással bír a kkv-k fejlesztése, működésük elősegítése, hiszen – bár eltérő súllyal – a foglalkoztatásban és a GDP előállításában egyaránt meghatározó szerepet játszanak. Magyarországon a vállalkozások 99,9 százaléka számít kkv-nak (az EU-27-ek esetében ez a ráta 99,8 százalékos). E kör foglalkoztatja az alkalmazottak 71,2 százalékát (EU-27=66,5 százalék) és állítja elő a bruttó hozzáadott érték (GVA) 53,2 százalékát (EU-27=57,6 százalék). A kkv-szektor néhány aktuális adatát az 1. táblázat tartalmazza.

1. táblázat

A kkv-k néhány fontosabb adata

Vállalkozás mérete	Vállalkozások száma				Foglalkoztatottak száma				Bruttó hozzáadott érték (GVA)			
	(ezer db)		(részesedés, %)		(ezer fő)		(részesedés, %)		(milliárd euró)		(részesedés, %)	
	HU	EU-27	HU	EU-27	HU	EU-27	HU	EU-27	HU	EU-27	HU	EU-27
Mikrovállalk.	521,98	18 783,48	94,6	92,1	885,2	37 494,5	35,5	28,7	9	1 243	18,7	21,1
Kisvállalkozás	24,88	1 349,73	4,5	6,6	472,3	26 704,4	18,9	20,5	8	1 076	15,8	18,3
Középvállalk.	4,21	222,63	0,8	1,1	420,2	22 615,9	16,8	17,3	9	1 076	18,6	18,3
Kkv-k együtt	551,08	20 355,84	99,9	99,8	1 777,7	86 814,7	71,2	66,5	26	3 395	53,2	57,6
Nagyvállalkozás	0,80	43,45	0,1	0,2	718,3	43 787,0	28,8	33,5	23	2 496	46,8	42,4
Összesen	551,88	20 399,29	100,0	100,0	2 496,0	130 601,7	100,0	100,0	49	5 891	100,0	100,0

Forrás: saját szerkesztés, a *Agliardi és szerzőtársai (2013)*, valamint *SBA (2013)* adatai alapján

Bár a hazai kkv-szektor arányai és a vállalkozásméret szerinti szegmensek részesedései nagymértékben hasonlítanak az uniós átlaghoz, azért néhány lényeges különbség is észrevehető. Magyarországon a vállalkozások száma a mikrovállalkozások mérete felé tolódott el, s emiatt különösen a kisvállalkozások szegmensének az aránya kisebb, mint az EU-27 átlaga. A foglalkoztatást illetően még inkább hangsúlyos az eltolódás a mikrovállalkozások irányába, itt főleg a kis- és a nagyvállalkozások foglalkoztatnak nálunk arányaiban kevesebb embert. A bruttó hozzáadott érték tekintetében ugyanakkor a – gazdasági fejlettségbeli különbség miatt – a magyar mikro- és kisvállalati szegmens alacsonyabb részesedést képvisel az uniós átlagnál. A kkv-k gazdasági súlya alapján jól érzékelhető tehát, miért kell fókuszban tartani a működésük és fejlődésük elősegítését.

A téma aktualitása, a kutatási probléma felvetése

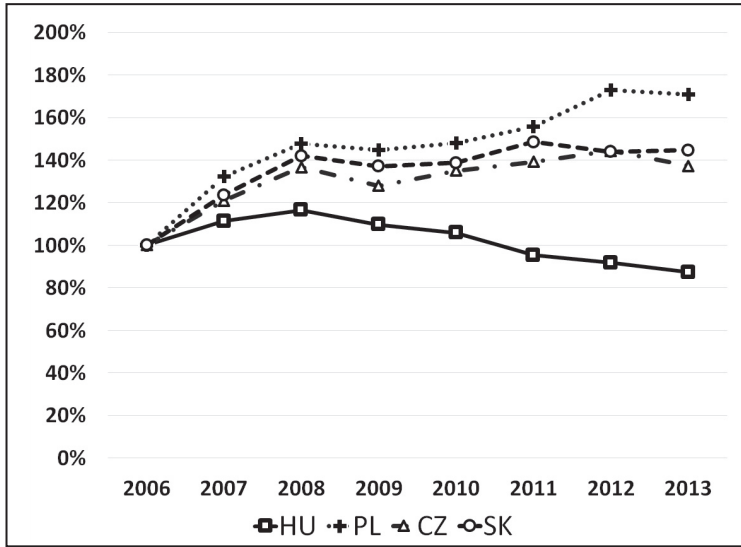
A kkv-k fejlődésének előmozdítását számos eszköz szolgálhatja, amelyek közül kiemelkedő jelentőséggel bír a „megfelelő időben, megfelelő hitel” nyújtása a finanszírozási igényeik kielégítésére (*Fagiolo–Luzzi 2006*).

A 2008-ban kirobbant gazdasági válság súlyos hatást gyakorolt a kkv-kra, mivel a gazdasági tevékenységük kevésbé diverzifikált, a külső finanszírozási források elérhetőségétől jobban függenek és mert többnyire lényegesen rosszabb a hitelminőségük a nagyvállalkozásokhoz képest. A visegrádi országokban a nem pénzügyi vállalatok számára nyújtott hitelek

záróállományának¹ változását összehasonlítva azt tapasztaljuk, hogy míg Magyarország esetében a 2008-ig emelkedő tendencia 2009-től lényegében szinte folyamatos csökkenésbe fordul, s 2013 végén csupán a 2006-os érték 87,3 százalékának felel meg, addig a többi országnál – egy kisebb 2009-es megtorpanást követően – emelkedő, 2013-ban pedig bőven 100 százalék feletti értékek láthatóak (1. ábra).

1. ábra

A nem pénzügyi vállalatok hiteleinek záróállománya a V4-eknél (2006=100%)

Forrás: saját szerkesztés, az ECB honlapján elérhető adatok alapján (European Central Bank 2015)

A magyarországi kedvezőtlen tendenciát kettős tényező magyarázza: egyfelől a válság kitörését követően a hazai hitelezési feltételekben jelentkező erőteljes banki szigorítás, amely összefügg a bankok prociklikus viselkedésével, a hiteladagolás jelenségével (Stiglitz-Weiss 1981), másfelől a visszaeső kereslet vállalati hitelállományt mérséklő hatása. Az okokat keresve, egy 2011-ben készült szimultán ökonometriai modell becslése alapján a hitelállomány visszaeséséért egyharmad részben a kereslet csökkenése, míg kétharmad részben a kínálat szűkülése a felelős (Sóvágó 2011). Más szerzők – némileg később – 2013-ban, SVAR modell felhasználásával már fele-fele arányban róják fel a hitelállomány szűkülését a kínálat és a kereslet csökkenésének (Hosszú és szerzőtársai 2013).

Egyik tanulmány sem képes azonban kimutatni a kkv-szektorban esetlegesen meglévő látens hitelignényt, valamint a keresleti oldal visszaesésében közrejátszó okokat. Erre a célra az egyik legkézenfekvőbb megoldás egy kkv-k körében végzett, primer adatgyűjtésen alapuló empirikus kutatás, mellyel a keresleti oldal megállapításai szofisztikáltabbá tehetőek.

Lévén, hogy a kkv-k kis összegű hitelignényei méretgazdaságossági szempontból és a pénzügyi intézetek által elvárt hitelbiztosíték szempontjából is problémát jelentenek (Némethné 2008), napjainkban megnőtt az állami támogatással bíró hitelek jelentősége. Ezt tovább

¹ Hitel záróállomány = adott időszak végén fennálló hitelállomány.

erősíti, hogy gyakorlatilag a jegybank maga is támogatott hitelkonstrukciókat tett elérhetővé a kereskedelmi bankok közbeiktatásával, a monetáris politikai eszköztár részét képező Növekedési Hitelprogram (NHP) elindításával.

A külső finanszírozási forráslehetőségek körébe tartozó kereskedelmi bankok nyújtotta hitelállomány csökkenése kapcsán felmerül a kérdés, hogy megváltoztak-e a kkv-k finanszírozási forrás preferenciái, és ha igen, miként; továbbá hol található a rangsorban a kamattámogatott hitelek, vissza nem térítendő támogatásokat. A vállalkozások – a hierarchia elmélet alapján – tőkeszerkezeti döntéseik során előnyben részesítik a belső forrásokat a külsőkkel szemben (*Myers–Majluf 1984*). Magyarországi kkv-k 1992 és 2003 között benyújtott pénzügyi beszámolóinak az elemzése rávilágított arra, hogy a hierarchia elmélet nálunk is érvényesül (*Szemán 2008*). Hasonló eredményt adott a kkv-k 2007 és 2011 közötti időszakokra elkészített adóbevallásainak elemzése is (*Gál 2013*). A hierarchia elméletnek létezik egy kevésbé ismert megközelítése is, amely szerint a vállalkozások a források megszerzéséhez kapcsolódó tranzakciós költségek minimalizálására törekednek. Ezen elmélet szerint a vállalat rangsorolja a forrásait a beszerzés tranzakciós költségei alapján, és csak akkor nyúl a rangsorban következő forráshoz, ha a sorban felette álló finanszírozási forrásait már kimerítette (*Brealy–Myers 2011*).

A beszámolókon és adóbevallásokon alapuló vizsgálatok erénye, hogy az adott beszámoló/bevallás típust benyújtó vállalati szegmens tekintetében szinte teljes körűnek tekinthetőek, így a megállapításaik nehezen vitathatóak. Fontos mégis rávilágítani arra a lényeges körülményre, hogy *az elemzés adatbázisa a ténylegesen megvalósult tőkeszerkezeti állapotokról nyújt információt, ami nem feltétlenül egyezik azzal, amit a kkv-k valójában szeretnének, ha lenne rá lehetőségük*. Vagyis a valós preferencia sorrend a ténylegesen megvalósult forrásrangsortól eltérhet. Az sem elhanyagolható momentum, hogy a felmérések adatbázisai még – legalábbis részben – a legutóbbi válság, sőt Magyarország 2004-es uniós csatlakozása előtt készültek. A beszámolókon alapuló vizsgálatok nem alkalmasak számos, napjainkban domináns forrástípus között meglévő hierarchia rangsor megállapítására sem (például vissza nem térítendő támogatások, tagi kölcsön, kamattámogatott hitel, factoring és hasonló), hiszen ezeket az információkat a beszámolókon egyáltalán nem, vagy csupán más pénzügyi adatokkal együtt tartalmazzák. Így a beszámolókon alapuló elemzések nem képesek az egyes forráselemek közötti finomabb felbontású rangsor megállapítására. Egy 40 Pest megyei kkv-t érintő empirikus kutatás szintén igazolja a hierarchia elmélet érvényesülését (*Csubák 2003*), ám ez sem ad választ a kamattámogatott hitelek és a vissza nem térítendő támogatások ranghelyére vonatkozó kérdésre.

A kutatási célok

Az előzőekben kifejtett problémafelvetések alapján döntöttem úgy, hogy kutatásaimat a kkv-k külső finanszírozásával, ezen belül is elsősorban a banki hitelezésükkel kapcsolatos tapasztalatok vizsgálatának szentelem. Céлом magyarázatot adni a magyarországi kkv hitelállomány 2008-ban elindult csökkenésére, továbbá ajánlások megfogalmazása arra vonatkozóan, miként lehet ezt a negatív tendenciát megfordítani. A kutatási céloom megvalósítása érdekében a következőket vizsgáltam meg:

- A hitelkínálati oldal 2008 óta tartó visszaeséséért – az MNB Hitelezési Felmérései alapján – a bankok szigorítása a felelős. Kérdés, milyen tényezők tehetők felelőssé a hitelkeresleti oldal visszaeséséért.
- Ismerik-e a kkv-k, hogy milyen támogatott hitelehelyeségek állnak rendelkezésükre? E kérdéskörben vizsgálom az ismertségét
 - a Széchenyi Kártya Program (KA-VOSZ Zrt.) termékeinek, amelyeket a programhoz csatlakozott hitelintézeteken keresztül nyújtanak;
 - a Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány (MVA) Mikrohitel Program termékeinek, amelyeket az országos megbízotti hálózatát képező Helyi Vállalkozói Központok közreműködésével tett elérhetővé;
 - a Magyar Vállalkozásfinanszírozási Zrt. (MV Zrt.) Új Széchenyi Kombinált Mikrohitel Programjának, amelyet vállalkozásfejlesztési alapítványok, nem hitelintézeti tulajdonú pénzügyi vállalkozások és szövetkezeti hitelintézeteken keresztül nyújt, valamint az Új Széchenyi Hitelprogram termékeinek, melyet vállalkozásfejlesztési alapítványok, pénzügyi vállalkozások és hitelintézetek segítségével közvetít;
 - a Magyar Fejlesztési Bank Zrt. (MFB) beruházási és forgóeszköz hitelprogramjainak;
 - továbbá az MNB Növekedési Hitelprogramjának (NHP).
- Milyen forrásrangsor teljesül jelenleg a hazai kkv-k esetében, különös tekintettel a támogatott hitelekre és vissza nem térítendő támogatásokra?
- Igazolható-e, hogy kedvező feltételű hitelek biztosítása segíti a kkv-k túlélését, lehetővé teszi számukra új beruházások indítását, segítségükkel növelni tudják az árbevételüket, illetve a foglalkoztatottak számát?
- A vállalati döntéshozó pénzügyi ismereteinek, illetve az adott vállalkozás számára elérhető hitelkonstrukciók ismeretének a szintje mennyiben befolyásolja a hitelfelvételi magatartást?

A tanulmány empirikus kalkulációiba bevont keresztmetszeti adatok egy 2014 februárja és áprilisa között végrehajtott primer kutatásból származnak.

Az alkalmazott kutatási módszertan

A megfogalmazott célok vizsgálata érdekében többféle kutatási módszert is kombinálok majd. Együttes alkalmazásukkal és egymásra építésükkel sokkal hatékonyabbá tehető a kutatási projekt (*Babbie 2001*). A tanulmányomban a változók közötti kapcsolatok vizsgálatára keresztábra, varianciaelemzés, és faktoranalízis módszereket használok. A primer kutatás kérdőívének egyes válaszai kiértékelésekor a homogenitásvizsgálat lesz az egyik leggyakrabban alkalmazott eljárás. A homogenitás ellenőrzése paraméteres és nemparaméteres próbák alkalmazásával dönthető el. A paraméteres eljárások ereje nagyobb, viszont több előfeltételt támasztanak a vizsgálatba bevont változókkal szemben. Az egyik ilyen gyakori feltétel a normalitás. Amennyiben a normális eloszlás feltétele sérül, vagy *a priori* nem élünk ilyen feltevessel, valamely nemparaméteres próba alkalmazása válhat szükségessé (*Sajtos–Mitev 2007*).

A társadalomtudományokban gyakran találkozunk olyan nem kvantitatív változókkal, amelyek értékskálája csupán az ordinalitás kritériumának tesz eleget. Ilyen változók esetén a nagyságintek átlagok segítségével történő összehasonlítása vitatható (Vargha 2002), ezért sztochasztikus összehasonlítást, az összehasonlítandó mintáktól függően megválasztott rangsorolós eljárásokat alkalmazok majd. Az empirikus vizsgálatok teszthipotéziseit a szokásos 0,05-ös szignifikancia szint elváráshoz viszonyítom.

A kérdőíves kutatás módszertana

Az empirikus vizsgálatokhoz alapul szolgáló adatokat 2014 februárja és áprilisa között végrehajtott kérdőíves felméréssel gyűjtöttem. A kérdőív (a demográfiai résszel együtt) összesen 27 kérdést tartalmazott, az ezekre adott válaszok változó típusai Likert-skála, bináris változó és nominális skála lehettek. Az összes magyar kkv megkérdezéséhez 551 ezer kérdőív kitöltése lenne szükséges (1. táblázat), amely nyilvánvalóan nem lehetett célkitűzésem. Megvalósíthatósági szempontok mérlegelését követően ezért mintavételen alapuló technika mellett döntöttem, melynek segítségével meghatározható szignifikancia szint mellett becsülhető a teljes sokaság. A teljes sokaságot reprezentáló (reprezentatív) minta még mindig túl sok, ezernél több kérdőívet követelt volna, következésképp a mintanagyság további szűkítése és nem véletlenül alapuló mintavételi technika alkalmazása vált szükségessé, a reprezentativitás feladása mellett. Praktikus megfontolások alapján 60–100 kérdőív kitöltését találtam megvalósíthatónak, mely nagyságrend a gyakorlati tapasztalatok szerint már ahhoz is elegendő lehet, hogy a teljes sokaságra elfogadható megállapításokat tegyünk, valamint a kérdőívek által biztosított adathalmazon statisztikai számításokat végezzünk. A kívánt mintavételi darabszám eléréséhez – a gazdasági jelentőségük és a kutatás szempontjából releváns hitelgényük alapján – a teljes sokaságon a következő szűkítéseket végeztem el:

- csak Borsod-Abaúj-Zemplén megyei székhelyű, működő gazdasági társaság kerülhetett a mintába;
- a társasági forma szerint: e.v., Bt., Kft., Rt., és egyéb társaság;
- a főtevékenység tekintetében csak ipar, építőipar és a nem pénzügyi gazdasági szolgáltatások jöttek szóba.

A szűkítéseket követően még mindig mintegy 24 ezer működő kkv maradt teljes sokaságként. Célkitűzésem volt, hogy árbevétel, létszám, fő tevékenységi kör és társasági forma alapján is minden kategóriából értékelhető számú elem kerüljön a mintába, továbbá az összes elemszámhoz viszonyítva 50 százalékban hitellel rendelkező, ezen belül is legalább 10 darab MNB NHP² programban részt vevő vállalkozást kérdezzek meg. Ezért végül kétlépéses eljárást, kvótás és elbírálós mintavételi módszerek kombinációját alkalmaztam. Kvótaképző ismérvként a vállalkozás főtevékenységének a gazdasági ágba sorolását használtam fel, de igyekeztem figyelembe venni a méret szerinti besorolást is (mikro-, kis- és középvállalkozás), ám itt a kis- és a középvállalkozások arányát – a túl kis elemszám miatt – a mintában meg kellett növelni a mikro-vállalkozások kárára.

² A Magyar Nemzeti Bank Növekedési Hitelprogram rövidítése.

A második lépcsőként használt elbírálós módszer alkalmazását a minta színesítése és a válaszadás hatékonyságát növelő megfontolások is indokolták. A kvótaképzés utáni sokaságból sorsolásos alapon történt a kiválasztás, azonban a kisorsolt vállalkozás csak akkor maradt bent a mintában, ha az előzőekben leírt feltételeknek megfelelt, illetve telefonos elérhetőséget is sikerült hozzá felkutatni. A második lépcsőben használt elbírálós módszer nélkül ezek az elvárások ilyen elemszám mellett nem lettek volna biztosíthatóak. A kvóták képzéséhez szükséges információk a Központi Statisztikai Hivatal 2011. évi adatbázisából (KSH 2011) származnak (2. táblázat).

2. táblázat

B-A-Z megyei működő kkv-k megoszlása

Ágazat	Mikro	Kis	Közép	Összesen	Részesedés
Ipar	2 110	299	107	2 516	10,39%
Építőipar	2 722	172	23	2 722	12,05%
Gazdasági (nem pü-i) szolg.	18 225	500	55	18 225	77,56%
Összesen	23 057	971	185	24 213	100,00%
Részesedés	95,23%	4,01%	0,76%	100,00%	

Forrás: saját legyűjtés, szerkesztés és számítások KSH (2011) adatbázis adatai alapján

A kérdőívet kitöltő minta sokaság és a B-A-Z megyei működő kkv-k ágazati és méret szerinti eloszlása közötti eltérések kiigazítása érdekében a releváns számításoknál korrekciós súlyindexeket alkalmaztam. Mivel a B-A-Z megyei teljes vállalkozói populációra vonatkozóan nem ismert sem a hitellel rendelkező, sem az MNB NHP programban résztvevő vállalkozások száma, így súlyindexekkel a reprezentativitás helyreállítása nem lehetséges.

Összesen 110 vállalkozás vezetőjét, vagy a pénzügyekért felelős első számú vezetőjét kértem fel a kérdőív kitöltésére. A kérdőívet elektronikus formátumban (a Google Docs űrlap funkciója segítségével) és papír alapon is elkészítettem, így a felkért vezető a választása szerinti formátumot tölthette ki, anonim módon. A kiküldött kérdőívekből 89 érkezett vissza, ebből az elemzésekhez 82 használható maradt. Az elemzésből kizártunk 7 darab papír alapú kérdőívet konzisztencia hiba, vagy hiányos kitöltés miatt (az elektronikus formátumú kérdőíveknél a beépített programkód nem tette lehetővé hiányos, vagy konzisztencia hibát tartalmazó kérdőív visszaküldését). A hibátlanul kitöltött 82 kérdőív gazdasági ágak és vállalatméret szerinti demográfiai megoszlását a 3. táblázat tartalmazza.

3. táblázat

A kérdőívet kitöltő kkv-k demográfiai megoszlása

	Mikro	Kis	Közép	Összesen	Részesedés
Ipar	3	4	1	8	9,76%
Építőipar	3	3	2	8	9,76%
Gazdasági (nem pü-i) szolg.	49	15	2	66	80,49%
Összesen	55	22	5	82	100,00%
Részesedés	67,07%	26,83%	6,10%	100,00%	

A kitöltött papír alapú és elektronikus kérdőívek előzetes adatfeldolgozása Excelben történt, majd az ily módon előállított adatbázis konkrét elemzései és a számítások SPSS-ben. Utóbbiban a változók finomhangolását, címkézését és mérési szintjeik beállítását követően vált lehetővé a megfelelő analitikus tesztek futtatása.

A primer kutatás eredményei

A primer kutatáshoz használt kérdőív – a válaszadó demográfiai besorolását célzó kérdéseket követően – egy olyan Likert-skála kombinációt tartalmazott, melynek segítségével a vállalkozások számára aktuálisan nehézséget okozó problémák voltak a válaszadók által súlyozhatóak. A válaszok súlyozott átlagának a sorrendje egyben a problémás tényezők rangsorát is adja (4. táblázat).

4. táblázat

Problémát okozó tényezők rangsora*

Problématényező	N	Átlag (súlyozott)	Szórás
Törvényi, szabályozói háttér	82	5,99	2,664
Piaci verseny	82	5,61	2,536
Vevők felkutatása / rendelésük mennyisége	82	5,41	2,636
Termelési- vagy munkabéreköltségek szintje	82	5,37	2,587
A vállalkozás finanszírozása	82	5,08	2,744
Szakképzett munkaerőt találni	82	4,43	3,016
Egyéb körülmények	82	2,81	2,502
Valid N (listwise)	82		

*10-es átlag: leginkább problémát okozó; 1-es átlag: legkevésbé problémát okozó

A legjelentősebb problémaként a törvényi, szabályozói háttér (5,99) jelent meg, ezt követi a piaci verseny (5,61) és a vevők felkutatása / rendelésük mennyisége (5,41). A rangsor következő eleme a termelési- vagy munkabéreköltségek szintje (5,37), majd a vállalkozás finanszírozása (5,08). Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a szakképzett munkaerő verbuválása csupán mérsékelt nehézséget jelentő tényező, ami vélhetően összefüggésben áll a megyére jellemző magas munkanélküliségi rátával. Egyéb, az előzőekben fel nem sorolt körülményt kevesen azonosítottak vállalkozásukra kihívásként jelentkező faktorként, ekképpen az átlagpontszáma is alacsony (2,81). A problémás tényezők rangsorának a kiszámítását elvégeztem vállalatméret szerinti szegmensekre vonatkoztatva is (súlyozás nélkül), s elmondható, hogy a finanszírozás minden szegmensben szinte teljesen azonos átlagpontszámot és közel azonos ranghelyet kapott.

A vállalkozások számára problémát okozó tényezők átlagairól akkor jelenthetjük ki, hogy szignifikánsan különböznek egymástól, ha azt t-próbával is teszteljük. A mi esetünkben csupán az eloszlás normalitásának és az adatok varianciájának a feltétele lehet kérdéses, hiszen a többi feltétel egyértelműen biztosított. A kutatási tapasztalatok ugyanakkor azt mutatják, hogy a t-próba robusztusnak tekinthető, így használata akkor is indokolt lehet, ha egyébként e két feltétel sérülne (Ketskeméty és szerőtársai 2011).

Az egyes problémátényezők eloszlásainak a tesztelését egymintás Kolmogorov-Szmirnov próbával végeztem, a próba eredményeit az 5. táblázat mutatja.

5. táblázat

Kolmogorov-Szmirnov próba

	Vevők felkutatása	Piaci verseny	A vállalkozás finanszírozása	Költségek szintje	Szakképzett munkaerőt találni	Törvényi szabályozói háttér	Egyéb körülmények
Asymp.Sig. (2-tailed)	,255	,315	,305	,180	,043	,061	,000

A legtöbb változónál 5 százalékos szignifikancia szinten teljesül a normalitás feltétel, ám ahogyan arra az átlagok alapján számíthattunk, két változó esetében nem teljesül, az egyik a *szakképzett munkaerőt találni*, a másik pedig az *egyéb körülmények*. Mindkét esetben a válaszok eloszlása a normálhoz képest – az alacsony értékek miatt – jobbra elferdül. Ettől függetlenül a t-próba a már említett robusztussági okok miatt elvégezhető, továbbá az *egyéb körülmények* változó átlaga annyival alacsonyabb a többiétől, hogy az utolsó hely aligha lehetne egyébként is kérdéses. Ugyan jelen tanulmány csupán a vállalkozások finanszírozását kívánja a többi problémátényezővel összevetni, a teljesség kedvéért minden változópárra vonatkoztatva elvégeztem a t-próbákat, melyek során azt mérjük, hogy a tesztelésbe bevont változók átlagai szignifikánsan eltérnek-e egymástól. A szükséges tesztek számának a meghatározására a kombinatorikát hívhatjuk segítségül, nevezetesen az ismétlés nélküli kombinációt, melynek segítségével 21 változópárt kapunk eredményül. A t-próbák eredményei alapján az összes problémátényezőt reprezentáló változó átlagainak egymáshoz képesti vizsgálatának eredményeit – a könnyebb áttekinthetőség érdekében – egy 7x7-es mátrixba foglaltam, melyet a 6. táblázat tartalmaz.

6. táblázat

Problémátényező változók átlagainak az összehasonlító mátrixa

	Törvényi, szabályozói háttér	Piaci verseny	Vevők felkutatása	A vállalkozás finanszírozása	Költségek szintje	Szakképzett munkaerőt találni	Egyéb körülmények
Törvényi, szabályozói háttér		*	*		*		
Piaci verseny	*		*	*	*		
Vevők felkutatása	*	*		*	*		
A vállalkozás finanszírozása		*	*		*	*	
Költségek szintje	*	*	*	*			
Szakképzett munkaerőt találni				*			
Egyéb körülmények							

*A páros t-próba alapján 5% szignifikancia szinten nem eltérő súlyozott átlagok

A t-próbák eredményei alapján kijelenthető, hogy 5 százalékos szignifikancia szint mellett a *vállalkozás finanszírozása* és a *vevők felkutatása* változópár, a *vállalkozás finanszírozása* és a *termelési- vagy munkabéreköltségek szintje* változópár, továbbá a *vállalkozás finanszírozása* és a *piaci verseny* változópár, valamint a *vállalkozás finanszírozása* és a *szakképzett munkaerőt találni* változópár átlagai nem különbözöek. A *vállalkozás finanszírozása* a többi változó átlagaitól viszont szignifikánsan eltér. Legalább két változó eloszlás homogenitásának a tesztelésére és legalább ordinális szintű változók átlagai rangsorának a megállapítására a nemparaméteres eljárások körébe tartozó Friedman tesztet használhatjuk. A Friedman próba robusztus eljárás, a tesztelendő adatokkal szemben különösebb előfeltételt nem támaszt, a változó normalitása nem követelmény. A teszt eredménye alapján kijelenthetjük, hogy a problémátényezőt mérő változók szignifikánsan eltérő (szignifikancia szint = 0,05) nehézséget jelentenek a kérdőívet kitöltő vállalkozások számára. A Friedman próba segítségével képzett rangszám átlagok különösen Likert-skála típusú változóknál adhatnak megbízhatóbb eredményt a válaszok megítélésére vonatkozóan, mint a válaszok egyszerű matematikai átlagai alapján történő összehasonlítás. A Friedman próba eredményeként előállított rangszám átlagokat és sorrendjüket a 7. táblázat tartalmazza.

7. táblázat

Problémát okozó tényezők átlagainak Friedman rangsora

Átlag rangja	Problémátényező
4,79	Törvényi, szabályozói háttér
4,58	Piaci verseny
4,35	Termelési- vagy munkabéreköltségek szintje
4,28	A vállalkozás finanszírozása
4,17	Vevők felkutatása / rendelésük mennyisége
3,50	Szakképzett munkaerőt találni
2,33	Egyéb körülmények

A tényezők rangszám átlagainak a sorrendje és a válaszok átlagainak az összehasonlítása alapján megállapíthatjuk, hogy a *kkv-k* számára nagyobb gondot okoznak az olyan tényezők, mint a *piaci verseny*, a *termelési költségeik szintje* és a *szabályozói háttér kiváltotta nehézségek*, mint a *vállalkozás finanszírozásának a kérdése*. A szabályozói háttér szignifikánsan (0,05-ös szint) komolyabb probléma, mint a finanszírozás.

Az Európai Bizottság az EU 28 tagállamának *kkv* körére kiterjedően, hasonló felmérést végeztetett el a 2013-as évre vonatkozóan. A 28 tagállam eredményei részben megegyezöek a saját kutatási eredményeimmel, hiszen a *kkv-k* egészét tekintve az EU átlaga is azt mutatja, hogy jelenleg nem a finanszírozási forráshoz jutás a fő problémátényező. Az EU 28-ban a *kkv-k* a vevők felkutatását jelölték meg a legjelentősebb nehézséget okozó faktorként (European Commission 2014). Magyarországon a *kkv-k* vélhetően az utóbbi évek jogszabályalkotási gyakorlata és adózási tényezők miatt jelölhették meg a szabályozói háttérrel első számú problémátényezőként.

A kkv-k attitűdje a finanszírozási forrásokhoz

A problémátényezők közül azonban a kutatásaim szempontjából a csak a finanszírozás releváns, így a továbbiakban a kérdőív is erre a tényezőre fókuszált. Az egyik finanszírozásra vonatkozó kérdés az volt, hogy a vállalkozás jelenleg rendelkezik-e hitellel, illetve egy másik kérdésben arra kerestem a választ, várhatóan szükségük lesz-e finanszírozásra. A válaszok darabszámát és megoszlását a 8. táblázat mutatja.

8. táblázat

A válaszadók megoszlása hitellel rendelkezés és jövőbeli hitelfelvételi szándék szerint

	Jelenleg rendelkezik hitellel?							
	Nem				Igen			
	41 db		50,0%*		41 db		50,0%*	
	Szüksége lesz finanszírozásra?				Szüksége lesz finanszírozásra?			
	Nem		Igen		Nem		Igen	
	(db)	(%)*	(db)	(%)*	(db)	(%)*	(db)	(%)*
Mikrovállalkozás	24	29,3%	7	8,5%	11	13,4%	13	15,9%
Kisvállalkozás	4	4,9%	4	4,9%	6	7,3%	8	9,8%
Középvállalkozás	1	1,2%	1	1,2%	1	1,2%	2	2,4%
Összesen	29	35,4%	12	14,6%	18	22,0%	23	28,0%

*A százalékos érték az összes válaszadóhoz viszonyított arányt mutatja

A mintában az összes válaszadó fele rendelkezett hitellel a kérdőív kitöltésének időpontjában, azonban a jövőre vonatkozó hiteligeny tekintetében, csupán a teljes sokaság 42,6 százaléka nyilatkozott pozitívan, ami alacsonyabb jövőbeli hitelpenetrációhoz vezethet. Egy 2006–2007-ben, 812 elemből álló országos mintán végzett felmérés eredményeivel összevetve, míg a hitelellátottság aránya nagyságrendileg azonos az akkorival, addig a jövőbeli hitelfelvételi szándékot illetően lényegesen magasabb a mostani arány. A 2006–2007-es felmérésnél még a vállalkozások mintegy 90 százaléka nyilatkozott úgy, hogy nem szeretne hitelt felvenni a jövőben (*Némethné 2008*), addig a jelenlegi mintában már csupán 57,3 százalék az elutasítók aránya. A már hitellel rendelkezők többsége, 56,1 százaléka továbbra is élne a finanszírozás eme formájával, míg a hitellel nem rendelkezők csoportjának csupán 29,3 százaléka nyilatkozott úgy, hogy a jövőben szüksége lesz banki finanszírozásra. Tovább vizsgálva a jövőben hitelt felvenni szándékozókat, megállapítható, hogy *előnyt élveznek a támogatott hitelek* (40 db)³ a nem támogatottakkal (20 db) szemben. Termék kategóriák szerint rangsorolva az *MNB NHP program hitelei iránt a legnagyobb az érdeklődés*, majd a Széchenyi Kártya folyószámlahitel (vagy egyéb O/D⁴ hitel) és a piaci feltételű beruházási hitelek iránt várható a legnagyobb igény (9. táblázat).

9. táblázat

³ Az O/D, Széchenyi Kártya (Szk) folyószámlahitel 50 százalékát becsültem támogatott (vagyis Szk) terméknek, a további 50 százalékát pedig nem támogatottnak. A gyakorlati tapasztalatok alapján a Szk aránya ettől magasabb lehet.

⁴ Az Overdraft – magyarul folyószámlahitel – banki szakzsargonban elterjedt rövidítése.

Hiteltípus-rangsor a hitelt felvenni szándékozó válaszadók körében

Rangsor	Hiteltípus	(db)*	(%)*
1.	MNB NHP beruházási hitel	24	68,6%
2.	O/D, vagy Széchenyi Kártya (SzK) folyószámla hitel	10	28,6%
3.	Beruházási hitel (nem MNB NHP)	10	28,6%
4.	MNB NHP forgóeszköz hitel	6	17,1%
5.	Egyéb támogatott hitel (nem MNB NHP és SzK)	4	11,4%
6.	Leasing	3	8,6%
7.	Forgóeszközhitel	2	5,7%
8.	MNB NHP hitel, más hitel kiváltására	1	2,9%

*Egy válaszadó több terméket is megjelölhetett, ezért a felvenni kívánt hiteltípusok darabszámának az összege nagyobb, mint a hitelfelvételi szándékkal rendelkező vállalkozások száma; a százalékos érték az összes hitelfelvételi szándékot jelző válaszadóhoz viszonyított arányt mutatja

A válaszadók forráspreferencia-rangsorára vonatkozó kérdésekre adott válaszokat a 10. táblázat foglalja össze.

10. táblázat

Forráspreferencia-rangsor, súlyozott átlagok alapján*

Rangsor	Forrás típus	N	Átlag (súlyozott)	Szórás
1.	Vissza nem térítendő támogatás	82	8,64	2,474
2.	Saját forrás	82	7,71	2,721
3.	Támogatott hitel	82	6,18	3,027
4.	Hosszú lejáratú hitel	82	4,70	3,050
5.	Tagi kölcsön	82	4,69	3,115
6.	Rövid lejáratú hitel	82	4,33	2,910
7.	Középlejáratú hitel	82	4,22	2,658
8.	Vevői előleg	82	3,59	3,045
9.	Szállítói hitel	82	3,49	3,036
10.	Lízing	82	3,48	2,945
11.	Tőkéstárs bevonása	82	2,04	2,075
12.	Factoring	82	1,97	1,976
13.	Baráti kölcsön	82	1,82	1,793

*A 10-es átlag a leginkább preferált, az 1-es a legkevésbé

Egyértelműen vezet a vissza nem térítendő támogatás, az „ajándékpenz” 8,64-es súlyozott átlaggal a saját forrás előtt (7,71), melyet a támogatott hitelek követnek, még mindig elég magas átlagpontszámmal (6,18). A banki hosszú és a rövid lejáratú hitelek közé ékelődve található a tagi kölcsön, majd a középlejáratú hitelek következnek. E források preferencia átlagai közepesnek tekinthetők és minimális az átlagaik közötti különbség, mindössze 0,48. Ezt követően már a gyengén preferálnak tekinthető vevői előleg (3,59), a szállítói

hitel (3,49) és a lízing (3,48) következik, rendkívül szoros eredménnyel, hiszen az átlagok közötti legnagyobb távolság mindössze 0,11. A tőkéstárs bevonása (2,04), a faktoring (1,97) és a baráti kölcsön (1,82) szintén szoros bolyt alkot 0,22-es átlagok közötti maximális differenciával. Jól érzékelhetően ez utóbbi három kategória nem tartozik a kkv-k preferált forrásszerzési lehetőségei közé.

A Likert-skála típusú változókra adott válaszok sorrendjét ennél a kérdéscsoportnál sem célszerű csupán a változók súlyozott számtani átlagai alapján felállítani, hanem inkább valamilyen sztochasztikus összehasonlítási módszer, például Friedman próba segítségével. A teszt eredménye alapján kijelenthetjük, hogy a forráspreferenciát mérő változók szignifikánsan eltérően attraktívak (szignifikancia szint = 0,05) a kérdőívet kitöltő vállalkozások számára. A Friedman próba eredményeként előállított, rangszám átlagokon alapuló forráspreferencia attitűd sorrendet a 11. táblázat mutatja.

11. táblázat

Forráspreferenciák átlagainak Friedman rangsora

Forrás típusa	Átlag rang
Vissza nem tér. tám.	11,44
Saját forrás	10,49
Támogatott hitel	8,70
Tagi kölcsön	7,58
Rövid lejáratú hitel	7,39
Hosszú lejáratú hitel	7,27
Középlejáratú hitel	7,05
Vevői előleg	6,26
Szállítói hitel	6,20
Lízing	6,02
Tőkéstárs bevonása	4,34
Faktoring	4,17
Baráti kölcsön	4,08

A Friedman próba segítségével előállított rangsor sem okozott érdemi változást a változók átlagainak a sorrendjében. Ám a vállalkozások forráspreferencia-átlagaira akkor jelenthetjük ki, hogy az eltérők, ha szignifikánsan különbözőek egymástól, ezért a Friedman próbát követően érdemes ezt a kérdést *post-hoc* tesztsorozattal megvizsgálni. Az egyes forráspreferencia-változók eloszlásainak a tesztelését egymintás Kolmogorov-Szmirnov próbával végeztem, a próba eredményeit a 12. táblázat mutatja (tónusos háttérrel kiemelve a nem normál eloszlású változókat).

12. táblázat

Kolmogorov-Szmirnov próba (forráspreferencia-változók)

	Prof. saját forrás	Prof. tagi kölcsön	Prof. szállítói hitel	Prof. vevői előleg	Prof. baráti kölcsön	Prof. rövid lej. hitel	Prof. közép lej. hitel	Prof. hosszú lej. hitel	Prof. faktoring	Prof. leasing	Prof. tám. hitel	Prof. vissza nem tér. tám.	Prof. tőkés-társ bevonása
Asymp. Sig. (2-tailed)	,001	,078	,000	,000	,000	,139	,027	,012	,000	,000	,029	,000	,000

Sajnos a változók a *tagi kölcsön* és a *rövid lejáratú hitelek* kivételével a szokásos 5 százalékos szignifikancia szinten nem tekinthetők normális eloszlásúaknak, így bár a szakirodalom nem feltétlenül vetné el az átlagok különbözőségének t-próbával történő tesztelését, én mégis inkább a Wilcoxon próba használata mellett tettem le a voksom. A Wilcoxon próba a nemparaméteres eljárások körébe tartozik, s alkalmazásának nem feltétele az eloszlás normalitása (*Ketskemény és szerzőtársai 2011*). E próbát – terjedelmi okokból – több tesztre bontottam, első lépésben a *vissza nem térítendő támogatások* változó homogenitásának a különbözőségét teszteltem a többi változó átlagához képest; az eredményeket a 13. táblázat mutatja.

13. táblázat

A Wilcoxon próba eredményei: vissza nem térítendő támogatások vs. többi változó

Vissza nem tér. tám. vs. többi változó	Prof. saját forrás	Prof. tám. hitel	Prof. hosszú lej. hitel	Prof. közép lej. hitel	Prof. rövid lej. hitel	Prof. tagi kölcsön	Prof. szállítói hitel	Prof. vevői előleg	Prof. faktoring	Prof. leasing	Prof. tőkés-társ bevonása	Prof. baráti kölcsön
Asymp.Sig. (2-tailed)	,012	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000

Wilcoxon Signed Ranks Test Statistics

A Wilcoxon próbák alapján kijelenthető, hogy a *vissza nem térítendő támogatások* változó átlag rangja 5 százalékos szignifikancia szinten eltér az összes többi változó átlag rangjától.

A következő Wilcoxon tesztsorozattal azt vizsgálom, hogy a *saját forrás preferencia* változó átlag rangja szignifikánsan különböző-e a többi változóétól; a próbák eredményeit a 14. táblázat tartalmazza.

14. táblázat

A Wilcoxon próba eredményei: saját forrás vs. többi változó

Saját forrás vs. többi változó	Prof. tám. hitel	Prof. hosszú lej. hitel	Prof. közép lej. hitel	Prof. rövid lej. hitel	Prof. tagi kölcsön	Prof. szállítói hitel	Prof. vevői előleg	Prof. faktoring	Prof. leasing	Prof. tőkés-társ bevonása	Prof. baráti kölcsön
Asymp.Sig. (2-tailed)	,004	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000

Wilcoxon Signed Ranks Test Statistics

A Wilcoxon próbák alapján kijelenthető, hogy a *saját forrás preferencia* változó átlag rangja 5 százalékos szignifikancia szinten eltér minden más változó átlag rangjától.

A következő teszttel már azt vizsgálom, hogy a *támogatott hitelek preferencia* változó szignifikánsan különbözik-e a többi változótól; a próbák eredményeit a 15. táblázat szemlélteti.

15. táblázat

A Wilcoxon próba eredményei: támogatott hitelek vs. többi változó

Támogatott hitelek vs. többi változó	Pref. hosszú lej. hitel	Pref. közép lej. hitel	Pref. rövid lej. hitel	Pref. tagi kölcsön	Pref. szállítói hitel	Pref. vevői előleg	Pref. faktoring	Pref. leasing	Pref. tőkéstárs bevonása	Pref. baráti kölcsön
Asymp.Sig. (2-tailed)	,000	,000	,001	,013	,000	,000	,000	,000	,000	,000

Wilcoxon Signed Ranks Test Statistics

A Wilcoxon próbák alapján kijelenthető, hogy a *támogatott hitelek preferencia* változó átlagrangja 5 százalékos szignifikancia szinten eltér a többi változótól.

Az összes további változó egymáshoz képesti vizsgálatának az eredményeit összefoglalóan tartalmazza a 16. táblázat.

16. táblázat

Forráspreferencia-változók átlagrangjai összehasonlításának mátrixa

	Vissza nem tér. tám.	Saját forrás	Támogatott hitel	Hosszú lej. hitel	Tagi kölcsön	Rövid lej. hitel	Közép lej. hitel	Vevői előleg	Szállítói hitel	Leasing	Tőkéstárs bevonása	Faktoring	Baráti kölcsön
Vissza nem tér. tám.	■												
Saját forrás		■											
Támogatott hitel			■										
Hosszú lejáratú hitel				■	*	*	*						
Tagi kölcsön					■	*	*						
Rövid lejáratú hitel						■	*	*	*				
Középlejáratú hitel							■	*	*	*			
Vevői előleg								■	*	*			
Szállítói hitel									■	*			
Lízing										■			
Tőkéstárs bevonása											■	*	*
Faktoring												■	*
Baráti kölcsön													■

*A Wilcoxon próba alapján 5 százalékos szignifikancia szinten nem eltérő átlagrangok

A vissza nem térítendő támogatások, saját forrás, és a támogatott hitelek átlagai szignifikánsan eltérnek egymástól, ezért a Wilcoxon próbák eredményeit tartalmazó mátrix és a változók súlyozott átlagainak a sorrendje alapján kijelenthető: *a vissza nem térítendő támogatások a leginkább preferált forrás, ezt követi a saját forrás, majd a támogatott hitelek.* Az átlagok szerinti sorrendben következő, de egymáshoz képest szignifikánsan nem különböző preferencia átlagú források a hosszú lejáratú hitel, a közép lejáratú hitel, a rövid lejáratú hitel és a tagi kölcsön, vagyis a banki hitelek, plusz a tagi kölcsön. Majd ezt követi sorrendben a következő forráscsoport: a vevői előleg, a szállítói hitel és a lízing. Végül jól elkülönülten a legkevésbé preferált források csoportja következik: a factoring, a baráti kölcsön és a tőkéstárs bevonása. A kereskedelmi hitelek és a leasing háttérbe szorulása vélhetően összefügg a 2008-as válság után kialakult helyzettel, a tranzakciós költségük gyaníthatóan nem alacsonyabb, mint a bankhiteleké. Ezt a feltevést további kutatásokkal lehetne igazolni.

A negatív tranzakciós költségű vissza nem térítendő támogatás előnyt élvez a zérus tranzakciós költségű saját forrással, a saját forrás pedig a pozitív tranzakciós költségű külső forrásbevonással szemben. A külső források között egyértelműen a támogatott hitel a legkedveltebb forrásszerzési lehetőség.

Milyen forrásokból tervezik a kkv-k a jövőbeli beruházásaikat megvalósítani?

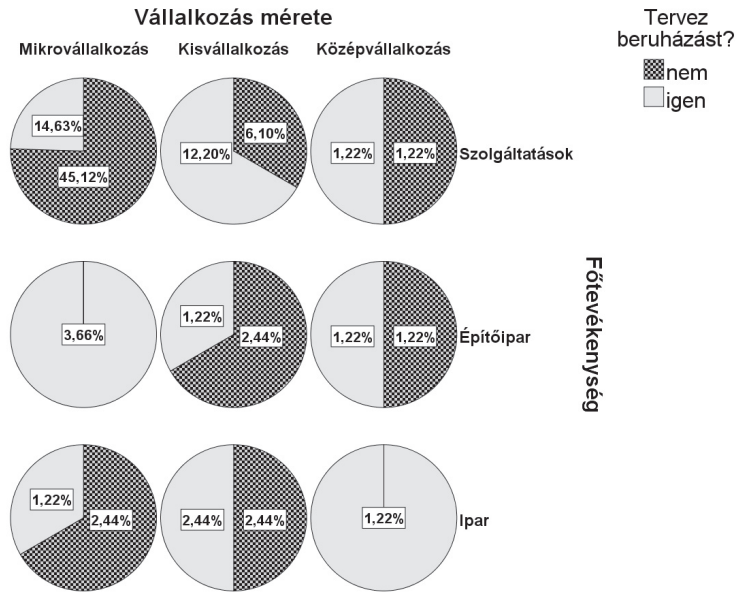
A hitelkeresleti oldal vizsgálatakor nem hagyhatók figyelmen kívül a kkv-k közeljövőre vonatkozó beruházási szándékai, illetve az, hogy a tervezett beruházásokat milyen források segítségével tervezik megvalósítani. Ennek érdekében egyrészt vizsgálni kell, hogy a kkv-k kívánna-e új beruházást indítani, és ha igen, milyen forrásokból. Ezért a kérdőívben szerepelt egy, a vállalkozások jövőbeli terveire vonatkozó kérdés, amely részben visszateszteli a forráspreferenciákra adott vállalkozói válaszokat is. Összesen csupán 29 válaszadó (35,4 százalék) jelzett beruházási szándékot; a válaszok vállalkozásméret és főtevékenység szerinti megoszlását a 2. ábra mutatja.

Arányait illetően a beruházási kedv és a vállalkozás méretkategóriája között egyenes arányosság látható: minél nagyobb a vállalkozás, annál inkább valószínű, hogy beruházni fog. A főtevékenységeket vizsgálva az ipari vállalkozások tervezik leginkább az új beruházások indítását, míg a szolgáltatási szektor a legkevésbé.

Nyilvánvalóan 100 százalékos egyezés nem várható a megvalósítani tervezett beruházások forrásrangora és a forráspreferencia-rangsor között, hiszen a preferencia és a lehetőség nem feltétlenül esik egybe. Másrészt erre a kérdésre a kérdőívet kitöltők 64,6 százaléka nem válaszolt – hiszen nem tervez jelentősebb beruházást. A kérdésre adott válaszokból képzett forrásrangsort a 17. táblázat szemlélteti. Az adatokból kiolvasható, hogy érdemi eltérésként a saját forrás csúszott le a második helyről az ötödik pozícióra, egyébként a forrásrangor alapvetően egyezik a válaszadók attitűdjének megfelelő forrásrangossal.

2. ábra

Beruházási szándék

17. táblázat

Jelentősebb beruházásokhoz felhasználni tervezett források rangsora

Rangsor	Milyen forrásból tervez beruházást?	N*	%*
1.	Vissza nem térítendő támogatásból	19	66,24%
2.	MNB NHP-ből	9	32,03%
3.	Beruházási hitelből	6	21,31%
4.	Tagi kölcsönből	6	19,28%
5.	Saját forrásból	5	17,84%
6.	Tőkéstárs bevonással	1	4,34%
7.	Lízingből	1	1,93%
8.	Egyéb forrásból	0	0,00%

*Egy válaszadó több forrást is megjelölhetett, ezért a felhasználni kívánt forrástípusok darabszámának az összege nagyobb, mint a beruházási szándékkal rendelkező vállalkozások száma; a százalékos érték az összes beruházási szándékot jelző válaszadóhoz viszonyított arányt mutatja

A bankok hitelezési aktivitásának vizsgálatára szolgáló kérdéscsoportban megkerdeztük a vállalkozásokat, hogy az elmúlt 12 hónapban megkereste-e őket valamely pénzintézet finanszírozási ajánlattal; ha igen, akkor milyen szerződés jött létre, ha pedig nem jött létre szerződés, akkor mi volt a megghiúsulás oka. A válaszokat a 18. táblázat foglalja össze.

18. táblázat

Pénzüntézeti aktivitás a megkérdezett vállalkozások körében*

Kereste bank hitelajánlattal?	Nem		Igen				Meghiúsulási ráta (β)
	35	42,7%	47		57,3%		
	Létrejött a szerződés?						
	Igen		Nem		Sum (I+N)		
	17	20,7%	30	36,6%	Sum (I+N)		
O/D, Széchenyi Kártya folyószámlahitel	11	13,4%	21	25,6%	32	39,0%	65,6%
NNB NHP	8	9,8%	13	15,9%	21	25,6%	61,9%
Forgóeszközhitel	4	4,9%	9	11,0%	13	15,9%	69,2%
Lízing	3	3,7%	6	7,3%	9	11,0%	66,7%
Támogatásmegelőlegező hitel	1	1,2%	3	3,7%	4	4,9%	75,0%
Beruházási hitel (nem MNB NHP)	1	1,2%	10	12,2%	11	13,4%	90,9%

*Egy vállalkozás többféle hitelt is megjelölhetett; a százalékos értékek a táblázatban az összes kérdőívet kitöltő vállalkozáshoz mért arányt mutatják, kivéve a meghiúsulási rátánál, ahol az adott hiteltípus nemleges válaszait viszonyítjuk az összeshez

Az adatok alapján 47 válaszadó (57,3 százalék) jelezte, hogy valamely pénzüntézet megkereste finanszírozási ajánlattal, azonban csupán 17 vállalkozás (20,7 százalék) számolt be sikeres szerződéskötésről. A legnagyobb számban valamilyen folyószámlahitel (11 db, 13,4 százalék), majd ezt követően MNB Növekedési Hitelprogram (8 db, 9,8 százalék), harmadik helyen pedig valamilyen forgóeszközhitel szerződés (4 db, 4,9 százalék) jött létre.

A hitelszerződések meghiúsulásának okai

A meghiúsulási ráta (β) nagyjából azonos arányban alakult majdnem minden hiteltípusnál, átlagosan 71,6 százalékosan. A „normál” beruházási hitelek 90,9 százalékos meghiúsulási aránya viszont kirívónak tekinthető; vélhetően biztosítéknyújtási és/vagy az MNB NHP hitelek helyettesítési hatása állhat e mögött. Ez utóbbi állítást részben alátámasztja, hogy az MNB NHP hitellel rendelkezők 45,5 százaléka nyilatkozta azt, hogy „a vállalkozása egyébként is tervezett hitelt felvenni, de inkább már az MNB NHP-t vette igénybe azonos összegben”.

$$\beta = \frac{N}{Y + N} \quad (1)$$

ahol: β a meghiúsulási ráta, Y a létrejött szerződések száma, N a meghiúsult szerződések száma.

A hitelszerződések létrejöttének meghiúsulási okait foglalja össze a 19. táblázat.

Hitelszerződés meghiúsulási okok*

Meghiúsulási ok	(db)	Arány
Nem volt rá szükségem	20	66,7%
Az elvárt biztosíték miatt	5	16,7%
A hitelbírálat szigorúsága miatt	4	13,3%
Túlzott adminisztrációs teher miatt	4	13,3%
Díjak, jutalékok mértéke miatt	4	13,3%
Szükségem lett volna rá, de túl kockázatosnak tartottam	3	10,0%
Kamatok mértéke miatt	3	10,0%
Egyéb ok miatt	1	3,3%

* Egy válaszadó több választ is megjelölhetett okként; a százalékos érték a nemlegesen nyilatkozó ügyfelekhez mért arányt mutatja

Összesen 30, pénzügyi intézet által megkeresett vállalkozás nyilatkozott úgy, hogy végül nem jött létre hitelszerződés; *meghiúsulási okként a kkv-k legjelentősebb arányban, 66,7 százalékban azt jelölték meg, hogy a hitelre nem volt szükségük. Ez közvetett módon szintén utal arra, hogy nem a finanszírozás lehet a kkv-k legfőbb problémája*, hiszen 66,7 százalék kaphatott volna hitelt, de mégsem élt ezzel a lehetőséggel. A kkv-k többsége nem banki oldalról fennálló gátló tényezők miatt nem igényel hitelt, hanem mert nincs rá szüksége, mivel 64,6 százalékuk nem kíván új beruházást indítani, a beruházást tervező 35,4 százalék pedig az investíció finanszírozását a hierarchia elmélet alapján egyéb, jobban preferált, alternatív forrásból kívánja megoldani.

Felelősségteljesen gondolkodó vállalkozás ugyanis zérus költség mellett sem vesz fel hitelt, ha nem tudja olyan célra fordítani, hogy legalább a tőke visszafizetése garantálható legyen a beruházás/készletvásárlás megtérüléséből. Ez a helyzet például akkor fordulhat elő, ha az addicionális külső tőkéből hiába tudná bővíteni a termékei/szolgáltatásai volumenét/választékát, ha annak nem lenne piaca, vagyis nem tudná azt megfelelő áron értékesíteni. Ez az elv egyébként összhangban áll a finanszírozási policy kockázati illeszkedés elvével, vagyis bizonytalan körülmények között egy vállalkozás csökkenti a tőkeáttételét és kevesebb hitelt vesz fel. A második legmagasabb elutasítási arányt a hitelért cserébe elvárt biztosíték képviseli 16,7 százalékkal, míg holtversenyben a harmadik helyen a hitelbírálat szigorúsága, a túlzott adminisztrációs teher és a díjak, jutalékok mértéke található, 13,3 százalékkal. A kamatok mértéke miatt csupán 10 százalék állt el a hitelfelvételtől.

A kkv-k hitelfelvételét akadályozó tényezők

A kkv-k hitelfelvételét leginkább akadályozó tényezők dimenzióit a kérdőívben egy tízfokozatú Likert-skálás kérdéskombinációra adott válaszok mátrixának a faktoranalízisével, főkomponens módszerrel határozhatjuk meg.

Egy adatállományon faktoranalízisnek akkor van értelme, ha az adatok korreláltak; ennek ellenőrzése az adatmátrix korrelációmátrixának az analízise révén lehetséges (*Ketskemény és társai 2011*). A faktoranalízisre való alkalmasságot a Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) teszt értéke jelzi. Az induló komponensekből a megfelelő nagyságú KMO tesztérték elérése több

iterációs lépés beiktatásával vált elérhetővé. Az egyes iterációk során az Anti-image mátrix felhasználásával a legkisebb MSA (Measure of Sampling Adequacy) értékű, valamint a 0,25-ös kommunalitás érték alatti változók kiszűrésével sikerült adekvát KMO eredményt elérni.

Az egyéb tényezők és a banki alkalmazottak hozzáállása változók elhagyását követően a dimenziók számát háromra sikerült csökkenteni, egyúttal megfelelő tesztértékek elérésével. A szükséges redukciókat követően a KMO teszt értéke 0,716, a Bartlett-próba szignifikanciája 0,000. Mivel a KMO értéke meghaladja a 0,6-ot, a változóink alkalmasak faktoranalízisre (Ketskeméty és társai 2011). A Bartlett-próba nullhipotézisét is elvethetjük, miszerint a változóink közötti korreláció nulla, hiszen a teszt szignifikancia szintje zérus.

A főkomponens módszer segítségével három faktorra sikerült redukálni a dimenziókat. A három kiválasztott faktor együttesen a teljes variancia 70,7 százalékát magyarázza, ami megfelelő értéknek tekinthető, hiszen az elfogadott 60 százalékos küszöbértéket érdemben meghaladja. A saját értékek nagysága és a sajátértékábra (Scree Plot) sem indokolta háromnál több faktor választását. Az egyes faktorok értelmezése a rotált komponensmátrix segítségével végezhető el (Székelyi–Barna 2002); az eredményeket a 20. táblázat mutatja.

20. táblázat

Rotált Komponens Mátrix*

Faktor	Változó	Komponens		
		Bank hitelezési magatartása	Hiteltermék jellemzői	Hitel költségei
F1	Elvart biztosíték nagysága	0,896	0,095	0,031
	Adminisztratív teher nagysága	0,849	-0,097	0,227
	Elvart biztosíték típusa	0,796	0,395	-0,015
	Hitelbírálat szigorúsága	0,672	0,487	0,010
	Bírálat átfutási ideje	0,651	0,268	0,443
F2	Elérhető futamidő	0,077	0,894	0,096
	Elérhető hitelméret	0,053	0,690	0,460
	Célnak megfelelő hitel hiánya	0,160	0,509	-0,131
F3	Díjak, jutalékok mértéke	0,106	-0,025	0,829
	Kamatok mértéke	0,104	0,062	0,826

*Kiválasztási módszer: Főkomponens módszer; forgatási módszer: Varimax, Kaiser normalizálással

A rotált komponensmátrix alapján három fő dimenzióba sorolhatjuk a hitelek felvételét akadályozó tényezőket jellemző változókat: banki hitelezési magatartás (F1); hiteltermék jellemzők (F2) hitelhez kapcsolódó költségek (F3). A teljes variancia legnagyobb hányadát, 30,9 százalékát magyarázza az F1 faktor, a 21,3 százalékát az F2, végül 18,6 százalékát az F3 faktor.

Az egyes tényezők rangsorának a megállapítására a súlyozott átlagokra elvégzett Friedman próba által rangsorba rendezett tényezőket használhatjuk (21. táblázat).

**A kkv-k hitelfelvételét leginkább akadályozó tényezők
átlagainak Friedman rangsora***

Akadályozó tényezők	Átlag rang
Elvárt biztosíték nagysága	8,85
Díjak, jutalékok mértéke	8,52
Hitelbírálat szigorúsága	8,31
Elvárt biztosíték típusa	8,30
Kamatok mértéke	7,96
Adminisztratív teher nagysága	7,82
Bírálat átfutási ideje	6,99
Elérhető hitelméret	5,59
Elérhető hitelfutamidő	5,23
Célnak megfelelő hitel hiánya	4,47
Banki alkalmazott hozzáállása	3,63
Egyéb tényező	2,33

*A nagyobb a leginkább akadályozó

A rangsor alapján megállapítható, hogy a hitelek fedezetéül elvárt biztosíték nagysága a legfőbb akadályozó tényező, valamint a negyedik helyen az elvárt biztosíték típusa áll, ezért kijelenthető, hogy a kkv-k számára a bankok által a hitelek fedezetéül elvárt biztosíték nyújtása a legfőbb hitelfelvételt akadályozó tényező. Ugyanakkor kijelenthetjük, hogy a hitelfelvételhez kapcsolódó díjak és a hitelbírálat szigorúsága is lényeges gátló tényező.

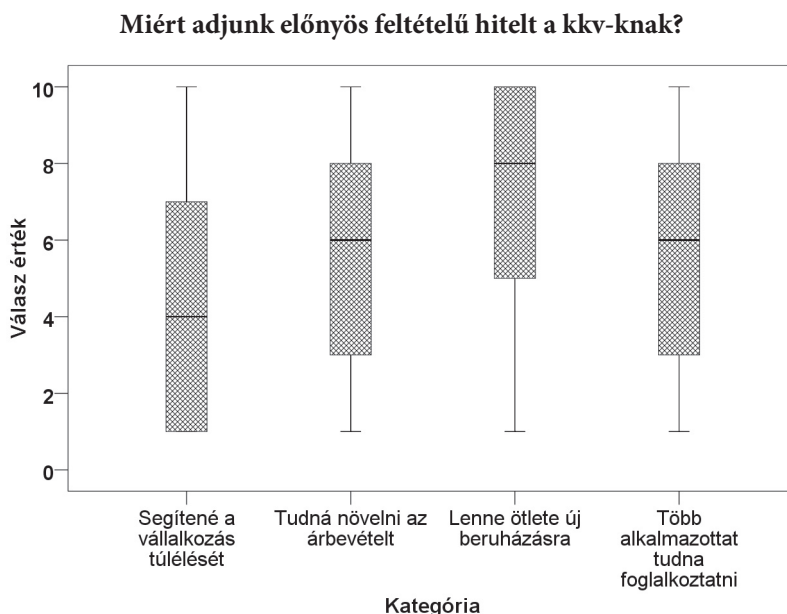
A kedvező feltételű kkv-hitelek előnyei

Miért lehet jó kedvező feltételű hitellehetőség biztosítása a kkv-knak? A gazdaság szempontjából előnyös a növekvő foglalkoztatottság; jó az is, ha a vállalkozások növelni tudják az árbevételüket; és előnyös, ha új beruházásokat tudnak indítani, lévén azok több tényezőn keresztül is előnyösen hathatnak; s végül az sem hiba, ha a hitel egyszerűen csak segíti a túlélésben a vállalkozást. A négy előnyt jelentő dimenzió mérésére Likert-skálák álltak a válaszadó rendelkezésére. Az egyes dimenziókra adott válaszokat Box Plot diagram segítségével hasonlíthatjuk össze és értékelhetjük ki (3. ábra).

A válaszok mediánjai alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a kedvező feltételű hitelek hatása leginkább az új beruházások indítása dimenzióban jelentkezik, hiszen itt a legmagasabb értékű a medián (8). Ezt követően az árbevétel és a foglalkoztatottság növelése dimenziók mediánjait találhatjuk azonos és még mindig elég magas értékekkel (6-6). Legkevésbé a vállalkozás túlélése dimenzióban játszik szerepet az előnyös feltételek mentén nyújtott hitel, a válaszok mediánja ugyanis elég alacsony (4).

Az egyes változók közötti eltérések további ellenőrzésére empirikus módszerként Friedman próbát is végeztem. A teszt alapján kijelenthetjük, hogy az előny dimenziókat mérő változók szignifikánsan eltérő (szignifikancia szint = 0,05) előnyt jelentenek a kérdőívet

3. ábra

kitöltő vállalkozások számára. A Friedman próba rangszám átlagai alapján képzett sorrend – nem meglepő módon – nem hozott a mediánok alapján történő összehasonlítástól eltérő eredményt (22. táblázat).

22. táblázat

Előnyt jelentő dimenziók átlagának Friedman rangsora*

Előnyt jelentő dimenzió	Átlag rang
Lenne ötlete új beruházásra	2,84
Tudná növelni az árbevételt	2,55
Több alkalmazottat tudna foglalkoztatni	2,52
Segítené a vállalkozás túlélését	2,09

*A nagyobb a leginkább jellemző

A kedvező feltételű hitelek biztosításával a kkv-k elsősorban új beruházásokat tudnak indítani, több alkalmazottat képesek foglalkoztatni és növelni tudják az árbevételüket, ám a túlélésük elősegítésében valószínűsíthetően nem ez a legfontosabb tényező.

Mennyire ismerik a kkv-k a rendelkezésükre álló támogatott hitellehetőségeket?

A kérdőív egyik kérdését úgy fogalmaztam meg, hogy az arra adott válaszok segítségével elemezhető, mennyire ismerik a kkv-k a legismertebb támogatott hitelkonstrukciókat. A feltételezésem szerint a vállalkozások nincsenek tisztában a számukra elérhető hitelfacilitásokkal, s ez negatívan hat a hitelfelvételi kedvükre is, hiszen ha nem ismerik egy-egy konstrukció feltételrendszerét, akkor nem is tudnak abban lehetőségként gondolkodni.

A kérdőívet kitöltő válaszadók négyfokozatú, speciális Likert-skálán jelölhették meg, hogy a felsorolt támogatott hitelkonstrukciók (Széchenyi Kártya termékek, Új Széchenyi hitelek, MVA hitelei, MFB hitelek és az MNB NHP) feltételeivel mennyire vannak tisztában. A skála legmagasabb fokozata egyben azt is jelölte, hogy az adott vállalkozásnak már van/volt szerződése az adott hitelkonstrukcióra. Egy hitelterméket kellően ismertnek fogadok el, ha a válaszadók többsége, vagyis minimum 50 százalékuk nyilatkozza azt, hogy jól ismeri. Közepesen ismertnek tekintem, ha legalább 25 százalékuk számára a jól ismert kategóriába tartozik, s végül kevésbé ismertnek, ha a még ezt az egynegyedes arányt sem éri el az adott hitelfacilitás. A felmérés eredményeit a 23. táblázat foglalja össze.

23. táblázat

Támogatott konstrukciójú hitelfacilitások ismertségi felmérésének eredményei*

Hitelfacilitás	Van/volt már ilyen hitelem	Jól ismerem, de még nem volt/nincs ilyen hitelem	Az adott facilitást jól ismerők aránya összesen	Halottam már róla, de nem ismerem a feltételeit	Nem is hallottam még róla
Széchenyi Kártya folyószámlahitel	37,5%	29,6%	67,1%	31,3%	1,5%
Széchenyi Kártya forgóeszköz hitel	3,4%	31,6%	35,0%	55,6%	9,4%
Széchenyi Kártya beruházási hitel	1,5%	31,4%	33,0%	58,7%	8,3%
Széchenyi Kártya támogatást megelőlegező hitel	1,6%	8,1%	9,7%	56,8%	33,5%
Széchenyi Kártya önerő kiegészítő hitel	1,6%	9,6%	11,2%	57,3%	31,5%
Új Széchenyi beruházási hitel	4,6%	18,0%	22,6%	44,2%	33,2%
Új Széchenyi forgóeszköz hitel	6,0%	13,3%	19,3%	46,0%	34,7%
Új Széchenyi kombi hitel	4,4%	19,1%	23,5%	38,5%	37,9%
MVA forgóeszköz hitel	4,4%	13,8%	18,3%	35,1%	46,7%
MVA beruházási hitel	7,5%	7,7%	15,2%	46,5%	38,3%
MFB beruházási hitel	3,4%	12,6%	16,0%	44,5%	39,4%
MFB forgóeszköz hitel	3,3%	13,9%	17,2%	38,6%	44,2%
MNB NHP	7,1%	20,0%	27,1%	41,4%	31,5%

*A kérdőívet kitöltők számára (82 vállalkozás) mért arányok

Az eredmények alapján kijelenthetjük, hogy messze legjobb ismertsége a Széchenyi Kártya termékcsaládon belül a folyószámlahitel facilitásnak van, erre a válaszadók kétharmada nyilatkozta azt, hogy jól ismeri, 37,5 százaléka pedig azt, hogy már volt/van is ilyen hitele; mindössze 1,5 százalék mondta azt: még nem is hallott róla. Ha figyelembe vesszük, hogy a legismertebb és az egyik legrégebben elérhető facilitásról van szó, akkor azért az alig több mint egyharmados igénybevételi arány némileg alacsonynak tűnik. Ez valami olyan termékhianyosságra utal, amely miatt a hitelt nem feltétlenül tudja igénybe venni mindenki, aki egyébként jól ismeri annak a feltételrendszerét.

Gyaníthatóan a Széchenyi Kártya folyószámlahitel elérhető maximális nagysága lehet legalábbis az egyik gond. A terméket kkv-k igényelhetik, legfeljebb az éves nettó árbevételük 25 százalékának⁵ megfelelő, de maximálisan 25 millió forintos összegben. A feltételezésem igazolására a kérdőív tartalmazott a Széchenyi Kártya folyószámlahitel maximumának megítélésére vonatkozó kérdést; a kkv-k méretszegmenseire lebontva is bemutatott válaszokat a 24. táblázat tartalmazza.

24. táblázat

Megfelelőnek tartják-e a Széchenyi Kártya folyószámlahitel jelenlegi maximumát a vállalkozások?

Válasz	Vállalkozás mérete			Kkv-k összesen	
	Mikro vállalkozás	Kis-vállalkozás	Közép-vállalkozás	(db)	(%)
Nem, maximum nélkül lenne jó	3	2	0	5	8,3%
Nem, maximum 200 millió forint lenne jó	0	2	1	3	5,0%
Nem, maximum 100 millió forint lenne jó	1	6	1	8	13,3%
Nem, maximum 50 millió forint lenne jó	14	3	1	18	30,0%
Nem válaszok együttes száma	18	13	3	34	56,7%
Nem válaszok aránya	46,2%	72,2%	100,0%		
Igen, megfelelő válaszok száma	21	5	0	26	43,3%
Igen, megfelelő válaszok aránya	53,8%	27,8%	0,0%		
Mindösszesen	39	18	3	60	100,0%

Forrás: saját primer adatgyűjtés, szerkesztés és számítások (SPSS)

A mikrovállalkozások körében még enyhe többségben vannak a 25 millió forintos maximumot támogatók, de figyelemreméltó nagyságrendet képvisel a szegmensben belül a következő csoport, akiknek már az 50 milliós plafon lenne a megfelelő. A kisvállalkozások leginkább a 100 milliós maximumot preferálnák, és náluk már elsöprő többségben vannak azok, akik nem tartják megfelelőnek a konstrukciót (72,2 százalék). A középvállalkozások képviselői közül, ahogyan az várható volt, senki sem nyilatkozott támogatóan a 25 millió forintos határról – igaz, a mintában a középvállalkozások aránya is alacsony. A teljes válaszadó kkv-szegmens enyhe többséggel a 25 millió forintot meghaladó maximum mellett tette le a voksát, legnagyobb arányban (30 százalék) az 50 milliót preferálva. Érdekes lenne tehát a Széchenyi Kártya folyószámlahitel termékfeltételeit felülvizsgálni és a nagyobb árbevételű vállalkozások számára is megfelelő méretű hitelkeret igénylését lehetővé tenni. Különös tekintettel arra, hogy jelenleg nincs más kkv-k számára elérhető támogatott konstrukciójú O/D facilitás.

A folyószámlahitel mellett érdemi ismertséget tud még felmutatni a Széchenyi Kártya forgóeszköz és beruházási hitel, amelyeket a válaszadók harmada jelölt meg jól ismert kategóriával; az e termékeket egyáltalán nem ismerők csupán 10 százalék alatti

⁵ A százalékos arány a vállalkozás hitelbírálatainak eredményétől függően alacsonyabb mértékű is lehet.

arányt képviselnek. Meglepő módon az MNB NHP facilitások nagyjából harmadolták a válaszadókat: a vállalkozások kevesebb mint egyharmada jelölte meg jól ismertként, kicsit több mint egyharmad hallott már róluk, s közel egyharmaduk egyáltalán nem ismerte ezeket a felmérés időpontjában. A többi támogatott hitel ismertsége meglehetősen csekélynek tekinthető, hiszen azokat a válaszadók negyede sem ismeri alaposan, s legalább egyharmaduk nem is hallott még róluk. Az egyes hitelfacilitások ismertségi rangsorát Friedman próba segítségével képezhetjük (25. táblázat).

25. táblázat

Támogatott hitelfacilitások ismertségének Friedman rangsora

Hitelfacilitás	Átlag rang
Széchenyi Kártya folyószámlahitel	10,74
Széchenyi Kártya beruházási hitel	8,63
Széchenyi Kártya forgóeszköz hitel	8,59
MNB NHP	6,98
Új Széchenyi beruházási hitel	6,67
Új Széchenyi kombi hitel	6,66
Új Széchenyi forgóeszköz hitel	6,63
Széchenyi Kártya önerő kiegészítő hitel	6,19
MVA beruházási hitel	6,17
Széchenyi Kártya támogatást megelőlegező hitel	6,11
MFB beruházási hitel	5,97
MVA forgóeszköz hitel	5,89
MFB forgóeszköz hitel	5,78

Az előzőek alapján nem lehet meglepetés, hogy a Széchenyi Kártya O/D keret messze a legismertebb termék; ezt követik ugyanezen termékcsalád beruházási és forgóeszköz hitelei, majd az MNB NHP áll a negyedik helyen, már meglehetősen alacsony átlag ranggal. Az Új Széchenyi hitelek a középmezőnyben helyezkednek el, míg a MFB hitelei a sor végén kullognak, csakúgy, mint a két új Széchenyi Kártya termék. Az MVA hitelei szintén a kevésbé ismert lehetőségek körét bővítik.

Összességében kizárólag a Széchenyi Kártya O/D hitel tekinthető kellően ismertnek a megkérdezett vállalkozások körében, a többi nem. Ennek részben magyarázata, hogy a legrégebben elérhető támogatott hitelkonstrukcióról van szó, másrészt a kkv-k legnagyobb hányadát kiadó mikroszegmens beruházásokat alig tervez, és – összhangban a hierarchia elmélettel – azt is inkább pályázati pénzeiből, vagy saját forrásból gondolja megvalósítani, így kevésbé érdeklődik proaktív módon más beruházás finanszírozási forráslehetőség iránt.

Összefoglalás, konklúzió

A tanulmányom rávilágít arra, hogy a magyarországi kkv hitelállomány 2008-ban elindult csökkenésének az okait vizsgálva – a kínálati oldalon túl – a kereslet és a keresletet

befolyásoló tényezők sem elhanyagolhatóak. A vállalkozói attitűd mérés alapján történő forrásrangsorolás szerint, a vissza nem térítendő támogatás előnyt élvez a saját forrással, a saját forrás pedig a külső forrásbevonással szemben. A külső források között egyértelműen a támogatott hitel a legkedveltebb forrásszerzési lehetőség; ez vélhetően – legalábbis részben – a 2008-as válságot követő időszak hitelszűkének is a következménye. A primer kutatás eredményei rávilágítottak, hogy a kkv-k számára nagyobb nehézséget okoznak a piaci verseny kihívásainak történő megfelelés, a termelési költségeik szintje és a szabályozói háttér okozta nehézségek, mint a vállalkozás finanszírozása. A kkv-k többsége nem kínálati oldalon fennálló gátló tényező miatt nem igényel hitelt, hanem azért, mert nincs rá szüksége. Az új beruházásokat tervező vállalkozások az investíció finanszírozását – a hierarchia elmélet alapján – egyéb, jobban preferált, alternatív forrásból kívánják megoldani.

A hitelek felvételét akadályozó tényezőket jellemző változókat három fő dimenzióba sorolhatjuk: banki hitelezési magatartás; hiteltermék jellemzők; hitelhez kapcsolódó költségek. Az empirikus eredmények alapján az elvárt biztosíték nyújtása és a hitelminősítéshez kapcsolódó tényezők a kkv-knak fontosabbak, mint az árazás. A kedvező feltételű hitelek biztosítása elsősorban a kkv-k beruházási kedvére hathat előnyösen, továbbá több alkalmazott foglalkoztatására lehetnének képesek, és akár növelni tudnák az árbevételüket is.

A megkérdezett vállalkozások körében kizárólag a Széchenyi Kártya O/D hitel tekinthető kellően ismert támogatott hitelnek, sajnos a többi hitel nem. Fontos hangsúlyozni, hogy az elvégzett primer kutatás nem reprezentatív mintán történt, így a megállapítások hatóköre nem feltétlenül tekinthető országos érvényűnek. Ugyanakkor a kutatási eredmények – véleményem szerint – további vizsgálatok alapjául is szolgálhatnak.

Hivatkozások

- Babbie, E. (2001): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. 9. kiadás. Balassi Kiadó, Budapest.
- Brealy, R. A. – Myers, S. C. (2011): *Modern vállalati pénzügyek*. Panem, Budapest.
- Csubák Tibor Krisztián (2003): *Kis- és középvállalkozások finanszírozása Magyarországon*. PhD értekezés. Budapesti Krisztián Egyetem, Gazdálkodástani Doktori Iskola, Budapest.
- European Central Bank (2015): *MFI balance sheets*. <http://sdw.ecb.europa.eu/reports.do?node=1000003152>, Letöltve: 2015. 03. 23.
- European Commission (2014): *Annual Report on European SMEs 2013/2014*. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/supporting-documents/2014/annual-report-smes-2014_en.pdf, Letöltve: 2015. 03. 22.
- Fagiolo, G. – Luzzi, A. (2006): *Do liquidity constraints matter in explaining firm size and growth? Some evidence from the Italian manufacturing industry*. *Industrial and Corporate Change*, Vol. 15, No. 1:1–39.
- Gagliardi, D. – Muller, P. – Glossop, E. – Caliandro, C. – Fritsch, M. – Brtkova, G. – N. U. – Klitou, D. – Avigdor, G. – Marzocchi, C. – Ramlogan, R. (2013): *Annual Report on European SMEs 2012/2013*. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/supporting-documents/2013/annual-report-smes-2013_en.pdf, Letöltve: 2014. 02. 09.
- Gál Veronika Alexandra (2013): *A magyar kis- és középvállalkozások tőkeszerkezetének sajátosságai*. PhD értekezés. Kaposvári Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Kaposvár.
- Hosszú Zsuzsanna – Körömdi Gyöngyi – Tamási Bálint – Világi Balázs (2013): *A hitelkínálat hatása a magyar gazdaságra*. MNB-Szemle, Különszám:83–92.
- Ketskemény László – Izsó Lajos – Könyves Tóth Előd (2011): *Bevezetés az IBM SPSS Statistics programrendszerbe*. Artéria Stúdió, Budapest.
- KSH (2011): *Tájékoztató adatbázis, Működő vállalkozások száma*. <http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haDetails.jsp?query=kshquery&lang=hu>, Letöltve: 2014. 02. 15.

- Myers, S. C. – Majluf, S. N. (1984): *Corporate financing and investment decisions when firms have information that investors do not have*. Journal of Financial Economics, Vol. 13, No. 2:187–221.
- Némethné Gál Andrea (2008): *A kis- és középvállalkozások banki hitelezésének alakulása (1999-2007)*. Hitelintézeti szemle, Vol. 7, No. 3:265–288.
- Sajtos László – Mitev Ariel (2007): *SPSS Kutatási és Adatelemzési Kézikönyv*. Alinea Kiadó, Budapest.
- SBA (2013): *2013. évi SBA-tájékoztató – Magyarország*. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/countries-sheets/2013/hungary_hu.pdf, Letöltve: 2014. 02. 09.
- Sóvágó Sándor (2011): *Keresleti és kínálati tényezők a vállalati hitelezésben*. Hitelintézeti szemle, Vol. 10, No. 5:412–429.
- Stiglitz, J. E. – Weiss, A. (1981): *Credit Rationing in Markets with Imperfect Information*. The American Economic Review, Vol. 71, No. 3:393–410.
- Székelyi Mária – Barna Ildikó (2002): *Túlélőkészlet az SPSS-hez*. Typotex Kiadó, Budapest.
- Szemán Judit (2008). *A magyar vállalati szektor tőkeszerkezetének elemzése 1992-2003 között*. Ph.D értekezés. Miskolci Egyetem, Miskolc.
- Vargha András (2002): *Független minták összehasonlítása új rangsorolós eljárásokkal*. Statisztikai Szemle, Vol. 80, No. 4:328–353.